

Класифікація – латинське слово, в перекладі на українській означає (*classis* – розряд, *fasio* – роблю) розподіл предметів, явищ і понять по класах, відділах, розрядах залежно від їх загальних ознак [6, с. 200]. Нині існує декілька визначень цього поняття: одні автори визначають класифікацію як систему супідрядних понять (класів, об'єктів) якої-небудь галузі знань або діяльності людини, використовувану як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями або класами об'єктів, інші вважають, що це особливий випадок застосування логічної операції поділу об'єму поняття, що є деякою сукупністю дій (поділ деякого класу на види, поділ цих видів і так далі) [7, с. 586; 8, с. 177]. Ми вважаємо, що класифікація завжди пов'язана з розмежуванням цілого на частини. Такий розподіл, розмежування здійснюється не само по собі, а на основі логічних правил. Цілями такого розподілу є: отримання додаткових знань про об'єкти, що класифікуються, предмети, впорядкування, систематизація як самих предметів і явищ, так і знань про них¹.

У «Тлумачному словнику живої великоросійської мови» В.І. Даля вказується: «класифікувати – розміщувати, розподіляти, розділяти на розряди і порядки» [11, с. 114]. Вдаліше визначають термін «класифікація» словники радянського періоду. Так, в Словнику російської мови під редакцією А.П. Євген'євої класифікація визначається, як система розподілу яких-небудь однорідних предметів або понять по класах, відділах тощо за певними загальними ознаками (класифікація товарів, класифікація рослин) [12, с. 54].

У Словнику під редакцією С.І. Ожегова під класифікацією розуміється: розподіл по групах, розрядах, класах; система, по якій що-небудь класифіковане [13, с. 238]. Словник української (1970-1980) мови в 11 томах, який укладено великим колективом науковців за україномовною літературою від часів Котляревського до 1980 року, визначає класифікацію як «систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями». У вказаному джерелі говориться, що класифікацією називається система розміщення предметів за класами на підставі схожості цих предметів у середині класу і їх відмінності від предметів інших класів [14, с. 175].

Сучасні вітчизняні словники і енциклопедії дають якнайповніші і точніші трактування поняття класифікація, які, як правило, виходять з сфери його виникнення. Професор Є.Н. Беляков говорить, що класифікація – це: 1) впорядкований розподіл

елементів деякої великої кількості за якими-небудь істотними ознаками і віднесення їх до того або іншого класу, підкласу, групи; 2) система супідрядних понять у якій-небудь галузі знань [15, с. 254]. Так само він розглядає дефініції класифікація інформації, класифікація конфліктів, класифікація рішень, класифікація стилів управління [15, с. 254]. Словник-довідник під редакцією Л.П. Куракова звертає увагу на бюджетну класифікацію. Його автори говорять про її види, а так само – про класифікацію витрат на виробництво [16, с. 309].

У філософських словниках під терміном «класифікація» розуміється систематичний поділ і впорядкування понять і предметів [17, с. 212]. Автори нової Філософської енциклопедії трактують класифікацію стосовно загальнонаукових і загальнометодологічних понять. Тут класифікація покликана вирішити два основні завдання: представляти в надійному і зручному для огляду і розпізнавання виді усю цю область і містити в собі максимально повну інформацію про її об'єкти. Різні класифікації по-різному справляються з цими завданнями. Історія науки показує, що становлення класифікації проходить ряд етапів: від штучних систем до виділення природних груп і далі до встановлення системи природної класифікації [18, с. 255]. Таким чином, класифікація підрозділяється на природну і штучну. В якості підґрунтя першої беруться істотні ознаки, з яких витікають багато похідних властивостей упорядкованих об'єктів. Штучна класифікація використовується для впорядкування об'єктів за несуттєвими їх ознаками, аж до посилення на початкові букви імен цих об'єктів (алфавітні покажчики, іменні каталоги у бібліотеках і т. д.).

Неважко помітити, що в кожному із словарних джерел, незважаючи на деякі відмінності, поняття «класифікація» незмінно ототожнюється з поняттям «поділ». Звідси видно, що логічною основою побудови різного роду класифікацій є операція поділу понять, а тому при класифікації предметів повинні виконуватися усі правила поділу, специфіковані відносно класифікації, а саме: поділ здійснюється по одній основі; члени поділу повинні виключати один одного. Додатково можна ввести ще одну вимогу – класифікація має бути співвимірною, тобто вона має бути безперервною, без стрибків.

Аналогічні уявлення про «класифікацію» існують і в зарубіжній літературі. З тією лише різницею, що значна увага в процесі класифікації приділяється не лише спільності об'єктів, що класифікуються, але і їх особливостям [19, с. 43]. В Енциклопедії Брокгауза під класифікацією розуміється дуже важливий логічний прийом, яким користуються при вивченні предмета і який заснований на логічному поділі понять [20].

¹ Питання класифікації, поділ понять вперше були вивчені старогрецькими філософами [9, с. 209; 10, с. 32-34].

Класифікація як одна з методологічних проблем займає особливе місце в сучасній науці. Класифікація є складним механізмом, природним інструментом пізнання реальної дійсності, своєрідним джерелом знання про неї. В процесі класифікації пізнаються об'єктивно існуючі закономірності, де кожен даний об'єкт отримує певну правову оцінку (рейтинг). За допомогою класифікації відбувається теоретичне осмислення різних правових явищ і встановлюється їх відповідність емпіричному матеріалу. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що класифікація має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки вона є одним з елементів людської діяльності, у тому числі і науковою. Саме тому перед дослідниками рано чи пізно постане питання про необхідність класифікації тих або інших явищ громадського життя.

З іншого боку, класифікація не лише засіб пізнання, але й метод діяльності, і в цьому сенсі її можна аналізувати у відриві від людської свідомості. Методологічне значення класифікації полягає в розподілі об'єкту, що вивчається, за певною ознакою на класи, здійснюваному в різних цілях: кращого огляду сукупності, що вивчається, підбиття певного підсумку наукової діяльності і так далі. У правовій сфері метою класифікаційної діяльності виступає підвищення ефективності правового регулювання шляхом розподілу, угруповання регульованих громадських стосунків за необхідною ознакою в найбільш доцільні групи.

Слід погодитися із С. С. Розовою, яка під терміном «класифікація» пропонує розуміти і процедуру її побудови, і саму побудовану класифікацію, а також і процедуру її використання [21, с. 17]. Ми поділяємо цю точку зору та інших фахівців, які під класифікацією розуміють поділ предметів якогонебудь роду на взаємозв'язані класи, згідно з найбільш суттєвими ознаками, властивим предметам цього роду і що відрізняє їх від предметів інших родів, при цьому кожен клас займає в системі, що утворилася, певне постійне місце і, у свою чергу, ділиться на підкласи¹. Класифікація, з одного боку, це виявлення у деякої кількості класів об'єктів, що утворюють певну множину, різного прояву якоїнебудь ознаки, ця змінна від класу до класу ознака визнається підставою класифікації певної великої кількості. В даному випадку термін «класифікація» розуміється як процедура побудови класифікації,

первинне формування системи супорядних класів об'єктів певної великої кількості.

При цьому необхідно дотримуватись принципів діалектичної логіки і правил поділу поняття, сформульовані у формальній логіці, перша з яких допомагає правильно встановити в тій чи іншій мірі істинність пізнання, а друга допомагає визначити правильний шлях встановлення такої істини. Важливо пам'ятати, що класифікація припускає застосування таких видів логіки лише в їх сукупності. Логічне – це означає підлегле правилам, принципам і законам, за якими думка рухається до істини, від однієї істини до іншої, більш глибокої [23, с. 483].

У науці розроблені загальні принципи діалектичної логіки, які мають визначальне значення з точки зору методології при проведенні різних досліджень [24, с. 162-163; 25; 26, с. 67; 27, с. 13-18]. Одним з таких найважливіших принципів названий принцип об'єктивності, який означає, що в класифікації необхідно вичерпним чином відбити суть явищ (розрядів, класів, індексів – О. А.), що класифікуються.

Велике значення для побудови будь-якої класифікації має принцип зв'язку між вибраними об'єктами. Цей принцип припускає, що будуть чітко виділені основні властивості об'єкту, проведений аналіз і синтез по його взаємовідношенню з іншими об'єктами. Як відмічає Л.Н. Кривоченко, головне завдання класифікації – відбити такі типові об'єктивні ознаки, на основі яких можна групувати об'єкти, що класифікуються, визначити їх місце в множині. Але в класифікації передусім повинна підкреслюватися функція розподілу усієї безлічі об'єктів, що класифікуються, по схожості і відмінності на окремі класи залежно від вибраного критерію [27, с. 15].

Питання про правила побудови класифікації не випадкове, при побудові класифікацій в праві і, зокрема, в правотворчій діяльності, дослідник (законодавець) неминуче стикається з наслідками відсутності методичного забезпечення класифікаційного прийому.

Наприклад, неясно, чи обов'язково в основу класифікації має бути покладена істотна ознака ділимого поняття? Прийнято вважати, що основою класифікації може служити тільки істотна ознака: «Підставою ж класифікації повинна служити не одна з істотних ознак, а ознака найбільш суттєва – той, від якого залежать і з якого витікають усі інші ознаки предметів, що класифікуються, і явищ» [28, с. 137-138].

Далі, неясно, чи може бути в основу класифікації покладено дві або більше ознаки? Здавалося б, відповідь очевидна, і при побудові класифікації

¹ При цьому виділяється «класифікування» як процес приведення ряду предметів в систему з родинними об'єктами – класифікаційними осередками, і власне «класифікація» як результат, тобто сукупність явищ і категорій, розташованих в певному порядку, в які будуть віднесені відповідні ним об'єкти дослідження [22, с. 247].

обов'язкове дотримання правила формальної логіки про єдність основи класифікації. Але, як вже говорилося, ці правила навряд чи застосовні для цілей побудови класифікації. У науці відомі класифікації, в яких відбувається поєднання в одній класифікації двох або більше класифікаційних рядів, отриманих в результаті поділу по різних підставах. В якості прикладу успішного впорядкування можна привести таблицю Менделєєва, в якій поділ елементів за атомною вагою (ряди) і по валентності (групи) утворює своєрідні ґрати.

Автори філософського енциклопедичного словника стверджують, що «Ознака, на підставі якої відбувається поділ (часто їх може бути декілька) називається основою поділу. ... Якщо в основу поділу покладені усі можливі ознаки, то ми вже маємо справу з класифікацією» [29, с. 129].

Класифікація в праві – це класифікація, заснована на реальних громадських стосунках, скоректована суб'єктивним розсудом законодавця. Звичайно, усі класифікації не позбавлені суб'єктивності, той же вибір основи класифікації, зрештою, залежить від позиції дослідника. Проте в праві законодавець формує класифікацію, керуючись цілями, що стоять перед ним, багато в чому штучно, приймаючи за основу класифікації ті ознаки, які найбільш відповідають цілям правового регулювання. І при такій відносній свободі побудови класифікації законодавець має право формувати основу класифікації з двох або більше самостійних ознак, погоджена видозміна яких утворює класи об'єктів подільної великої кількості (певного суспільного відношення). Головне, щоб це була єдина і незмінна в процесі поділу основа, інакше такий прийом законодавчої техніки не можна буде визнати класифікацією.

У праві зустрічаються класифікації, у своїй основі що мають не один, а відразу декілька погоджено видозмінних ознак. Навіть поділ права на галузі має у своїй основі погоджену видозміну двох взаємопов'язаних чинників: предмета і методу правового регулювання (тобто класифікацію суспільних відносин і методів правового впливу на них).

Наступне значення, яке іноді надається терміну «класифікація» – це віднесення деякого об'єкту на підставі порівняння його з наявними класами об'єктів вже існуючої класифікації до того або іншого класу, – класифікація. Відмітимо, що в літературі зустрічається точка зору, що обмежує значення терміну «класифікація» в праві саме класифікацією: «... мета класифікації полягає в угрупованні окремих елементів, які, проте, можуть бути підпорядковані одному поняттю або об'єднані в одну загальну групу. Таким чином, шлях класифікації – це шлях від

частки до загального. ... класифікація має на увазі кількісне спрощення, тобто скорочення числа правил шляхом їх угруповання, їх підпорядкування загальним режимам і принципам» [30, с. 209-210].

Класифікування має місце тоді, коли законодавець, прагнучи врегулювати суспільні відносини, що знову виникли або неврегульовані раніше, розміщує їх у вже існуючі класифікації, тим самим визначаючи правовий статус, правове регулювання цих відносин. Тут не відбувається побудова нової класифікації, але можлива перебудова, утворення нових класів у вже існуючих класифікаціях.

Взагалі, класифікаційний метод лежить в основі будь-якої діяльності по формуванню практично кожного елементу правової системи, проте в цьому визначенні ставиться мета відбити використання класифікаційного методу в регулюванні суспільних відносин, в реалізації безпосереднього призначення права. Необхідно відмітити, що це не самостійний напрям діяльності, це – методологічний зріз діяльності законодавця, певна точка зору (методологічно-класифікаційний) на правотворчу діяльність.

Нарешті, третє значення терміну «класифікація» (окрім вказаних значень «побудова класифікації» і «класифікація») – це позначення продукту, результату процедури побудови класифікації. У праві саме цей результат, що знайшов втілення в тексті нормативного акту, грає роль прийому законодавчої техніки. Класифікація – вид логічного прийому юридичної (і законодавчої) техніки.

Будучи видом поділу, класифікація як продукт класифікаційної роботи підкоряється усім його правилам, розробленим логікою. Звертаючись до класифікації, слід дотримуватись наступних правил:

- 1) співмірність поділу: об'єм подільного поняття має дорівнювати сумі об'ємів членів поділу.
- 2) поділ повинен робитися тільки за однією підставою, не можна в процесі класифікації допускати підміну підстави поділу.
- 3) члени поділу повинні виключати один одне.
- 4) поділ має бути безперервним, не можна робити скачки в поділі.

У праві класифікації в абсолютній більшості випадків виражені у вигляді тексту. Ідеальною (з точки зору форми викладу) текстовою класифікацією є та, в якій можна ясно встановити підставу класифікації, отримані в результаті поділу класи, і, нарешті, така, що містить опис кожного класу.

Крім того, існують класифікації, які можна виявити єдино шляхом інтерпретації, коли текстуально не виражена основа поділу, розмита характеристика класів, що вийшли. До таких класифікацій в рівній мірі застосовуються правила формальної логіки, що лише ускладнює процедуру їх застосування.

15. Менеджмент: Энциклопедия / Под ред. профессора Е.Н. Белякова – Н. Новгород: Вектор – ТиС, 2005. – 704 с.
16. Экономика и право : Большой толковый словарь-справочник. – [2-е изд., доп. и перераб]. / Авт.-сост. Л.П. Кураков, В.Л. Кураков. – М., 2003. – 427 с.
17. Философский энциклопедический словарь / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М. : Инфра-М, 1997. – 576 с.
18. Новая философская энциклопедия : В 4 т. / Институт философии РАН – науч. фонд, научно-ред. совет: предс. В.С. Степин. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : Мысль, 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/elib/1431.html>
19. Webster's New Universal Unabridged Dictionary Deluxe 2nd Second Edition / by Jean McKechnie. – 1983. – 2345 p.
20. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : 86 тт. – СПб : Семеновская Типолитография (И.А. Ефрона). – 1890-1907. – Т. 29. – 1895. – 489 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.runivers.ru/lib/book3182/10160/>
21. Розова С.С. Классификационная проблема в современной науке / С.С. Розова. – Новосибирск : Наука, 1986. – 232 с.
22. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник : [2-е изд., испр. и доп]. / Н.И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
23. Спиркин А.Г. Философия / А. Г. Спиркин. – М. : Гардарика, 1998. – 520 с.
24. Джахая Л.Г. Классификация наук как философская и науковедческая проблема / Л.Джахая. – Сухуми : Алашара, 1969. – 256 с.
25. Копнин П.В. Диалектика как логика и теория познания / П.В. Копнин. – М., 1973. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://marxistphilosophy.org/SovPhil/Kopnin73.html>
26. Андреев И.Д. Проблемы логики и методологии познания / И.Д. Андреев. – М. : Наука, 1972. – 320 с.
27. Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений / Л. Н.Кривоченко. – Х. : Вища школа, 1983. – 129 с.
28. Строгович М.С. Логика : учебн. пособ. / М.С. Строгович. – М. : Госполитиздат, 1949. – 363 с.
29. Философский энциклопедический словарь / сост. Е.Ф. Губский и др. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 576 с.
30. Нашиц А.Т. Правотворчество. Теория и законодательная техника / А.Т. Нашиц – М. : Прогресс, 1974. – 256 с.
31. Кириллов В.И. Логика : учебн. для юрид. вузов / В.И. Кириллов, А.А. Старченко. – М. : Проспект, 2008. – 240 с.
32. Олюха В.Г. Цивільно-правовий договір (поняття, функції, система) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В.Г. Олюха. – К., 2003. – 191 с.
33. Алексеев С.С. Право. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – 810 с.
34. Гегель. Философия права ; [пер. Б.Г. Столпнера и М.И. Левиной] / ред. и сост. тома Д.А. Керимов и В.С. Нерсесянц. // Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 526 с.
35. Керимов Д.А. Философские проблемы права / Д.А. Керимов. – М. : Мысль, 1972. – 476 с.
36. Нерсесянц В.С. Философия права : учебн. для вузов / В.С. Нерсесянц. – М. : ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – 652 с.
37. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений : [2-е изд., исп. и доп.] / В.Н. Кудрявцев. – М. : Юристь, 1999. – 304 с.

Адамова Олена Семенівна

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

В статті аналізуються погляди вчених з різних сфер знань – філософів, лінгвістів та юристів – щодо визначення поняття класифікація та підстав поділу на класи, ряди, групи. Надається авторське бачення правової класифікації.

Ключові слова: класифікація, юридична техніка, поділ, ряди, групи, впорядкованість, теорія права, філософія, логіка, систематизація.

Адамова Елена Семёновна

ПОНЯТИЕ ПРАВОВОЙ КЛАССИФИКАЦИИ

В статье анализируются взгляды ученых из разных сфер знаний – философов, лингвистов и юристов – относительно определения понятия классификация и оснований разделения на классы, ряды, группы. Предоставляется авторское виденье правовой классификации.

Ключевые слова: классификация, юридическая техника, разделение, ряды, группы, упорядоченность, теория права, философия, логика, систематизация.

Adamova Olena Semenivna

THE DEFINITION OF LEGAL CLASSIFICATION

In the article the opinions of scientists are analysed from the different spheres of knowledge – philosophers, linguists and lawyers, in relation to determination of concept classification and grounds of dividing into classes, rows, groups. Author vision of legal classification is given.

Keywords: classification, legal technique, division, rows, groups, efficiency, law theory, philosophy, logic, systematization.